Lik Lilith u mitologiji stare povijesti

Cvetko, Jana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:738485

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-24**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Jana Cvetko

LIK LILIT U MITOLOGIJI STARE POVIJESTI

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

JANA CVETKO

LIK LILIT U MITOLOGIJI STARE POVIJESTI

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Vlatka Vukelić
Sumentor: doc. dr. sc. Eva Katarina Glazer

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. ROĐENJE MITA 2
3. POČETAK MITA O LILIT 4
4. LILITSKI LIKOVI KROZ STARU POVIJEST 10
5. ZAKLJUČAK 16
6. POPIS KORIŠTENE LITERATURE 17

1. UVOD

Lilit je jedna od najpoznatijih ženskih demona židovske tradicije, a smatrana je i Adamovom prvom ženom, koju je Bog stvorio prije Eve.[1] Njezino ime u prijevodu označava sovu[2], oblik životinje koji bi zauzimala kada noću leti nebom i spušta se u kuće kako bi ukrala i ubila novorođenčad. Priča o Lilit najrasprostranjenija je kod Židova, no podaci o zlom ženskom duhu koji napada novorođenčad i muškarce pojavljuje se u mitovima raznih kultura i civilizacija diljem svijeta, poput onih kod Sumerana, Akađana, a kasnije kod Grka i kod naroda diljem Azije.[3]

Cilj ovog završnog rada jest prikazati Lilit kao povijesni i mitološki fenomen, kao prvu žensku figuru koja se oduprla muškoj volji te metamorfozi Lilit i njezinih karakteristika kroz vrijeme u raznim narodima, to jest civilizacijama.

U prvome ću dijelu opisati kako zapravo nastaju mitovi i zašto su ih ljudi stvarali. U drugome ću dijelu opisati kako je započeo mit o Lilit i tri verzije koje opisuju njezin postanak te kako se utjelovila kao ženska personifikacija zla. U trećem ću dijelu prikazati sve lilitske[4] likove, to jest mitološke likove koji svojim ponašanjem, osobinama, karakteristikama, pa čak i imenima podsjećaju na Lilit ili iz nje crpe inspiraciju. Najviše će mitova biti o demonima, duhovima i nižim božanstvima raznih panteona, ali ću prikazati i dvojakost kao glavnu Lilitinu karakteristiku kod vrhovnih božica drugih civilizacija.

[1] Jurkić Sviben 2010: 153.
[2] Lilith: From Powerful Goddess to Evil Queen [https://www.academia.edu/13061274/LILITH_FROM_POWERFUL_GODDESS_TO_EVIL_QUEEN] 10. kolovoza 2018.
[3] Jurkić Sviben 2010: 151.
[4] Izraz *lilitski* likovi posuđen je iz članka Tamare Jurkić Sviben „Od Lilit do more“ kako bi se opisali svi mitološki likovi koji na neki način vuku korijene iz Lilit ili na bilo koji način liče na nju.

2. ROĐENJE MITA

„Ljudska bića oduvijek su stvarala mitove“, piše Karen Armstrong.[5] Pokušavajući se pomiriti sa svojom smrtnošću te činjenicom da ćemo svi jednog dana napustiti ovaj svijet, ljudi stvaraju „proto-priče“ u kojima postoji svijet drugačiji od našeg u koji duša ili neki naš dio odlazi nakon smrti, nalazeći tamo vječni počinak.[6] Upravo te priče kojima su si ondašnji ljudi željeli predočiti ono što je oku nevidljivo i objasniti neobjašnjivo, postale su ono što danas zovemo mitovima.

Možemo se složiti s autoricom kako su ljudi bića koja su oduvijek tragala za značenjem, sve želimo objasniti, svemu dati određeni smisao, čak i kada bi nešto trebalo ostati tajnovito.[7] Upravo ovdje, gdje se neobjašnjivo susreće s razumom i racionalnošću, gdje se ljudi susreću s nečim većim od njih samih, dolazimo do mitologije – čudesnog svijeta prepunog bogova i božica, demona, anđela, mističnih bića u koje su ljudi polagali nadu i vjeru, ali ih se istodobno i bojali. Prinosili su im žrtve za veće uspjehe i boljitak, ali i za poštedu od velikih životnih nevolja.

Armstrong mitološki svijet pokušava objasniti kao jedan zaseban svijet, „moćniju realnost“, gdje sve iz ljudskog svijeta ima pandan u božanskoj sferi, trajnijoj i jačoj od one naše.[8] Vjera u nadilaženje ovog, smrtnog, života i prelazak u božansku sferu gdje nalazimo vječni počinak nije ideja koju su ljudi dobili nakon određenog vremena, kada se pojavljuju prva božanstva (na primjer, u Sumeru, kolijevki civilizacije). Neandertalski grobovi u kojima su ukopani njihovi mrtvi zajedno s oružjem, kostima životinja koje su ulovili i slično, naslućuje kako su naši preci već onda vjerovali u zagrobni život za koji su smatrali da izgleda kao onaj koji su vodili na Zemlji.[9]

Osim toga, mitologija je ljudima davala odgovore koje sami nisu mogli pronaći te objašnjenja za sve čemu nisu sami mogli naći uzrok. Svakodnevni život bio je podnošljiviji kada su prihvatili da je sve što se događa volja nečeg božanskog, onih koji vide širu sliku. Vjerovali su da za sve njih postoji plan i da njihov život ovisi o volji mističnih bića kojima su pripisivali razne moći.

[5] Armstrong 2005: 7.
[6] Armstrong 2005: 7.
[7] Armstrong 2005: 8.
[8] Armstrong 2005: 10.
[9] Armstrong 2005: 7.

Činjenica jest da je mitologija stara koliko i ljudski rod te se usporedno s njim i razvijala. No, jedan je lik vrlo bitan, ali i zanimljiv jer ga pronalazimo u različitim kulturama i civilizacijama, u raznim oblicima, no sa zajedničkim karakteristikama. Riječ je o Lilit, najopasnijem ženskom demonu koji se u literaturi često spominje kao Adamova prva žena. Ujedno je i prvi ženski lik kojeg možemo nazvati svojevrsnom feministicom zbog toga što se izborila za svoje pravo na slobodu volje i samostalno odlučivanje te se oduprla nametnutoj muškoj volji.

3. POČETAK MITA O LILIT

Lik Lilit, kraljice pakla, majke svih demona, ali i zavodnice, subjekt je mnogih mitova, povijesnih priča i narodnih predaja; mit o Lilit i lilitskim likovima jest multikulturalan, prelazi sve vremenske i fizičke granice. Verziju tog mita možemo pronaći gotovo kod svake velike kulture, to jest naroda, a zapisi o njoj datiraju još u sumersko doba na područje Mezopotamije (područje između rijeka Eufrat i Tigris).[10]

Fernandes navodi kako se Lilit prvi puta spominje u sumerskoj literaturi pod imenom *Dimme*[11], a bila je to demonica koja je krala novorođenčad.[12] Kasnije se spominje pod imenom *Lamašta, Lamarta, Lilu* i pod mnogim drugim imenima, o čemu će više riječi biti kasnije.

„*Lilit je mitska zavodnica – kao projekcija muške želje simbol je neuništive i neukrotive energije, simbol poremećenosti, svega onoga što muškarac ne može savladati, razumjeti i ukrotiti. Kao stvoriteljici i simbolu plodnosti, predodžbi žene prijeti atribucija zla – kad je povrijeđena i prkosna, žena u mitskim pričama postaje personifikacija socijalnih strepnji i poprima raznorodne oblike demonskoga i negativnoga.*“[13]

Iz ovog citata lako je uočiti dvojakost figure koju je Lilit predstavljala; s jedne je strane stvoriteljica i majka, a s druge strane beskrupulozna ubojica, otimačica djece i zavodnica muškaraca. Upravo će ove karakteristike služiti mnogim narodima za stvaranje svoje verzije Lilit (na primjer *Izida–Hator*[14] kod Egipćana).

Začetak mita o Lilit pronalazimo u već spomenutoj mezopotamskoj i akadskoj literaturi te u Bibliji u Knjizi proroka Izaije[15] („*Ondje će se nastaniti jarci, neće biti više plemića njezinih, ondje se više neće proglašavat' kraljevi, svi će joj knezovi biti uništeni. Nići će trnje u njenim dvorcima, u tvrđavama kopriva i stričak, ona će biti jazbina čagljima, ležaj*

[10] Lilith: From Powerful Goddess to Evil Queen [https://www.academia.edu/13061274/LILITH_FROM_POWERFUL_GODDESS_TO_EVIL_QUEEN] 10. kolovoza 2018.
[11] Lilith: From Powerful Goddess to Evil Queen [https://www.academia.edu/13061274/LILITH_FROM_POWERFUL_GODDESS_TO_EVIL_QUEEN] 10. kolovoza 2018.
[12] Stol, Wiggermann 2000: 217.
[13] Jurkić Sviben 2010: 151.
[14] Jurkić Sviben 2010: 156.
[15] Izaija 34: 12 – 14 [http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=29] 8. kolovoza 2018.

nojevima. Ondje će se sretat' divlje mačke s hijenama, jarci će dozivati jedan drugoga; ondje će se odmarati Lilit našavši počivalište.").

Detaljniji opis Lilit i početka njezine priče dobivamo u srednjovjekovnoj knjizi Alfabet Ben-Sira[16] (11. stoljeće). Prema toj knjizi, Adam i Lilit bili su prvi ljudski partneri. Bog ih je oboje stvorio od grude zemlje jer je želja Tvorca bila da oboje u svemu budu jednaki. No, Adam nije pristajao na ravnopravnost te dolazi do sukoba oko vođenja ljubavi što je simbolički prikriven sukob oko prava na društvenu nadmoć. Adam nije htio leći pod Lilit, smatravši kako je superiorniji i da je ona ta koja bi trebala leći pod njega. Lilit se pobunila govoreći kako ih je Tvorac načinio istovremeno iz iste materije te da nije proglasio jednog superiornijim od drugog. Ne popustivši u svađi, Adam je razljutio Lilit do te mjere da je učinila nezamislivo: zazvala je ime Neizrecivog, Ime Božje. U tom trenutku dobiva krila i izlijeće iz Raja.[17]

Zanimljivo je kako je jedno ljudsko biće, poput Lilit, odjednom dobilo krila. Postavlja se pitanje: na koji način je dobila krila i odletjela iz raja? Jedino objašnjenje jest da je izrekla ime Neizrecivog i da joj je to dalo moć i snagu, u ovome slučaju i krila, potrebne za odlazak iz Raja. Zašto Adam nije izletio za njom? Vjerojatno jer on nije počinio djelo koje bi mu omogućilo sličnu moć, već se obratio Bogu. Također, upravo ono što je Lilit učinila postaje predmetom zabrane slugama Božjim, svim vjernicima: ne smiju uzalud zazivati Ime Božje („Ne uzimaj uzalud imena Jahve, Boga svoga, jer Jahve ne oprašta onome koji uzalud izgovara ime njegovo.").[18]

Adam je bio usamljen i izgubljen bez svoje partnerice jer je Tvorac sva živa bića stvorio u paru, muško i žensko.[19] Stoga se Adam obraća Tvorcu i moli ga da mu vrati ženu. On za njom pošalje 3 anđela – *Snvj*, *Snsnvj*, *Smnglf* – i naredi im da vrate Lilit u Raj.[20]

Postoje dvije verzije o tome što se dogodilo kada su anđeli stigli po Lilit. U prvoj verziji Lilit se odbija vratiti i stoga joj Bog presudi: rodit će mnogo djece, no svaki će dan po stotinu njezine demonske djece ubiti kao kaznu za napuštanje Adama. Lilit pada u očaj te se želi baciti u Crveno more, no anđeli je sprečavaju i smiluju joj se. Obećali su joj kako će imati

[16] Vidi u Bril 1993: 105.
[17] Vidi u Bril 1993: 105.
[18] Deset Božjih zapovijedi – Treća zapovijed [http://rijeczivota.hr/deset-bozjih-zapovijedi-treca-zapovijed/] 5. kolovoza 2018.
[19] Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.
[20] Jurkić Sviben 2010: 153.

moć nad novorođenčadi (osam dana nakon rođenja dječaka i 20 nakon rođenja djevojčica) te neograničenu moć nad vanbračnom djecom. Zauzvrat je Lilit morala obećati da će poštedjeti onu djecu koja budu nosila amulete s imenima ili likovima tih triju anđela.[21]

Druga verzija govori kako su anđeli prijetili Lilit da se mora vratiti Adamu, u suprotnom će je utopiti u Crvenome moru; ne spominje se njihova milost niti očaj koji je Lilit pokazala nakon izrečene kazne. Lilit je bila svjesna da je neće ubiti jer joj je Bog već dao moć nad novorođenčadi (osam dana nakon rođenja dječaka i 20 nakon rođenja djevojčica), naravno uz obećanje da im nakon tog vremena neće nauditi.[22]

Kako Adam ne bi samovao u Raju, Bog iz trećeg pokušaja uspijeva stvoriti (iz Adamovog rebra) Adamovu novu partnericu, svima poznatu *Evu*.[23]

Lilit i Eva dva su dijela jednog, dvije suprotnosti jedne iste cjeline. Eva je dobra, pokorna te vjerna Adamu, a Lilit je buntovnica koja se usprotivila Bogu, Adamu i onome što su joj željeli nametnuti: svoju volju.

U Zoharu[24], kabalističkoj knjizi Židova, spominje se druga verzija Lilitinog postanka. Ovdje nije Bog taj koji ju je stvorio, već je nastala na jedan drugačiji način. Naime, kod stvaranja svemira istovremeno su se na nebo uzdigli i Sunce i Mjesec. *Mjesec*, koji je u ovoj priči personifikacija ženskog, je bio ljubomoran na *Sunce* jer je bilo stvoreno od vatre, dok je on bio napravljen od svijetla. Oboje su bili posramljeni jer su gorjeli istodobno, pokušavajući nadmašiti jedno drugog, ne znajući zapravo svoju istinsku svrhu.[25]

Tada je Mjesec zatražio od Tvorca da riješi razmiricu koja je nastala s vremenom. I Bog je odlučio – Mjesec mora sjati manjom jačinom, oslabjeti. Ne znajući točno zašto, no slušajući Božju zapovijed, Mjesec učini upravo to i nastavi sjati onim što mu je Sunce prepuštalo. Iz vela koji je stvoren kako bi sakrio Mjesec, rođena je Lilit. Ovdje uviđamo i povezanost koju Lilit ima s tamom i noću – upravo je iz njih i stvorena.[26]

---

[21] Jurkić Sviben 2010: 153.
[22] Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.
[23] Jurkić Sviben 2010: 154.
[24] 5 Things You Should Know About The Zohar [http://www.kabbalah.info/engkab/mystzohar.htm#.W28EjdIzbIU] 10. kolovoza 2018.
[25] Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.
[26] Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.

Tama iz koje je nastala obilježila ju je na način da je postala glavni atribut koji vežemo uz lik Lilit. Prozvana je i Samaelovom družicom, njegovom pratiteljicom. *Samael* je u hebrejskoj mitologiji vođa palih anđela, a u kršćanstvu je poznat pod imenom Sotona. Nakon što se pridružila Samaelu i rodila mu mnogo demonske djece, Tvorac je odlučio kastrirati Samaela kako bi smanjio populaciju demonske djece i zlo koje je Lilit donosila na svijet. Nakon toga, bila je primorana, u želji da nastavi svoje potomstvo, zavoditi ljudske muškarce u snu, krasti im sjeme i slično, kako bi uspjela u svom naumu. No, uvidjevši Lilitine namjere, Bog je učini neplodnom.[27] Puna mržnje i ljubomore, ona počinje ubijati i krasti novorođenčad, ljubomorna jer više ne može biti majka i time je postala potpuna suprotnost prvoj majci svih ljudi – Evi.[28]

Autor spominje Lilit i Samaela kao kontrapar Bogu (Jahveu) i njegovoj družici *Shekinah* (ženska personifikacija Božje prisutnosti na Zemlji)[29]; ova dva para svojevrstan su *yin* i *yang*, ravnoteža koja mora postojati između dobra i zla, svijetla i tame.

Samo nekoliko desetljeća stariji izvor govori kako su Samael i Lilit nastali iz emanacije Boga (iz redova više nastaje nešto nižih redova), a bili su androgeno biće s dva lica (ova verzija priče podsjeća na onu gdje su Adam i Lilit stvoreni kao jedno biće spojeno leđima) stvoreni na Božju sliku. Moguće je pretpostaviti kako je i Bog androgeno biće, bez roda ili s karakteristikama oba roda, ako su njih dvoje stvoreni na njegovu sliku i dva su bića s različitim fizičkim karakteristikama.[30]

Osim amuleta s prikazom triju anđela, kao zaštitu protiv starozavjetne i hebrejske Lilit, pravili su se i poznati *apotropeji* – amuleti s prikazom, anđela, ali i likom Lilit oblikovanom u silueti s krilima, rukama i nogama. Amajlije su se stavljale iznad kreveta ili na sva četiri zida sobe. Osim toga, za zaštitu je bilo dovoljno i ispisati Lilitino ime.[31]

---

[27] Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.
[28] Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.
[29] Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.
[30] Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.
[31] Vidi u Bril 1993: 87.

Slika 1. Amulet iz srednjeg vijeka, prikazan u djelu Sefer Raziel[32]

Slika 2. Perzijski amulet iz 19. stoljeća na kojemu je napisano oko ljudske figure „Van, Lilit prva Eva“[33]

[32] Déchiffrement d'une Amulette Juive du XXème Siècle [http://www.lilithgallery.com/library/lilith/Lilith-Bitton.html] 5. kolovoza 2018.
[33] Déchiffrement d'une Amulette Juive du XXème Siècle [http://www.lilithgallery.com/library/lilith/Lilith-Bitton.html] 5. kolovoza 2018.

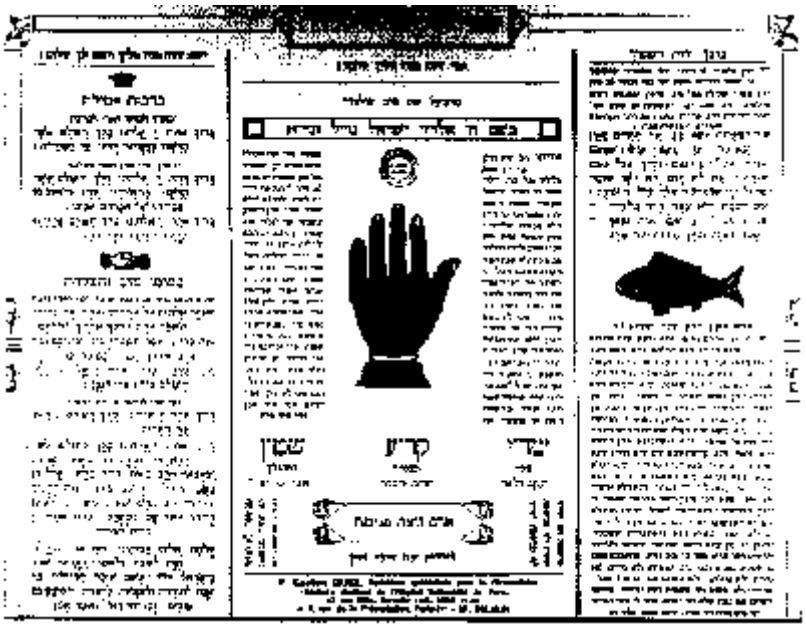

Slika 3. List za zaštitu djeteta i rodilje (1950.) Na dnu centralne kolone uokvirujući „Adam i Lilit unutra“, napisana je formula „Lilit i cijela njena pratnja van“[34]

[34] Déchiffrement d'une Amulette Juive du XXème Siècle [http://www.lilithgallery.com/library/lilith/Lilith-Bitton.html] 5. kolovoza 2018.

4. LILITSKI LIKOVI KROZ STARU POVIJEST

Na području Mezopotamije pronalazimo demone vjetra, *Lilitu*. Ovo je naziv ne za jednog, već za više problematičnih, mučenih duhova koji su vrebali žene i djecu. Poznati su bili po tome što su donosili bolesti, suše i oluje – jednostavno su bili pošast za ljudski rod. Smith navodi kako pojedini autori vjeruju da je Lilitu prikazan na djelu koje datiramo u Babilon, otprilike 1800 godina prije Kristove ere.[35] Djelo za koje se vjeruje da prikazuje Lilitu, pod nazivom „*Kraljica noći*“, u sredini ima isklesanu žensku figuru s krilima i kandžama umjesto stopala.

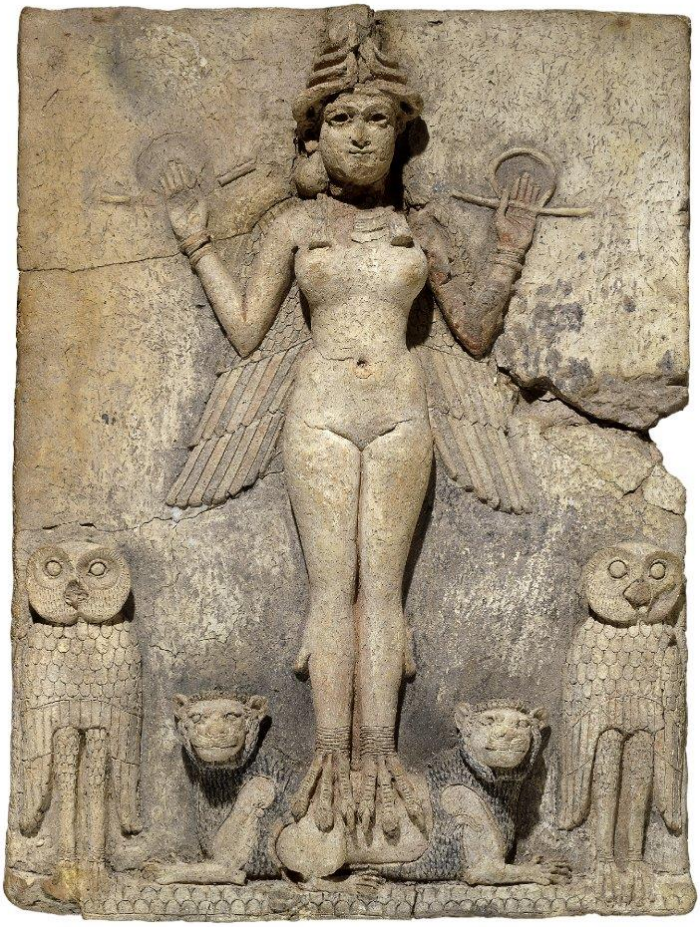

Slika 4. Djelo Kraljica noći, prikaz, najvjerojatnije, božice Ištar[36]

Ima onih koji vjeruju da je ova isklesana ženska figura zapravo prikaz božice *Inane/Ištar*, božice ljepote, ljubavi i rata[37]; ona je ujedno i Božica Majka, božica plodnosti.[38]

[35] Smith 2008: 10.
[36] Burney relief/ Queen of the night [http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=33323001&objectId=1355376&partId=1] 10. kolovoza 2018.
[37] Jurkić Sviben 2010: 156.

Možemo pretpostaviti i da je riječ o samoj Lilit, kradljivici djece. U mnogim verzijama priče ima kandže[39] pomoću kojih ih hvata, tako da ni ova teorija nije nemoguća. Osim toga, prikazana je okružena sa sovama – sove su samo jedna od mnogih vrsta bića u koje se može pretvoriti[40], a iz Alfabet Ben-Sire saznajemo kako je imala krila, koja krase spomenutu žensku figuru.

U ovome periodu pojavljuje se *Ardat Lili* (u prijevodu „Lilitina sluškinja“), ženski demon koji svojom ljepotom zavodi muškarce pojavljujući im se u snovima te *Irdu Lili,* njezina druga polovica. Naime, ovo dvoje su opisivani kao „noćni demoni“ ili „olujni demoni“, a zajedno su činili zastrašujuću cjelinu. Sukub (demon koji uzima ženski oblik i zavodi muškarce u snu[41]) , u ovome slučaju Ardat Lili, dolazila bi muškarcima u snove kako bi im ukrala sjeme i kasnije mogla nastaviti potomstvo.[42] Osim zavođenja, Ardat Lili je poznata kao otimačica djece, o čemu svjedoči pločica pronađena u 8. ili 7. stoljeću pr. Kr. na prostoru Sirije. Napravljena je u apotropejske svrhe, a Ardat Lili je prikazana kao vučica s repom škorpije koja proždire dijete.[43]

S druge strane, Irdu Lili jest demon bluda i raskalašenosti, a zavodi žene u snu, kao što njegova ženska verzija zavodi muškarce. On je inkub, to jest onaj koji u noći leži na nekome, a nakon tog iskustva, žrtve se osjećaju umorno i iscrpljeno. Autorica navodi *Malleus Maleficarum*[44] (književno djelo kojim su se služili inkvizitori za prepoznavanje vještica te kao sredstvo koje im je pomagalo u određivanju kazne) kao izvor koji govori upravo o inkubu i sukubu – ovo dvoje samostalno nisu mogli začeti djecu, pa je Ardat Lili morala muškarcima krasti sjeme kojim bi Irdu Lili zatim oplodio žene.[45] One bi rađale djecu koja bi bila drugačija i imala neke nadnaravne karakteristike, zahvaljujući svom demonskom postanku.[46]

Prostorom Babilona harala je *Lilitu*, lijepa, ali neudana žena. Lilitu je bila zavodnica, prostitutka božice Inane/Ištar koja nije mogla zanijeti. Smatra se samo drugom verzijom Ardat Lili.[47]

---

[38] Gray 1987: 20.
[39] Jurkić Sviben 2010: 160.
[40] Jurkić Sviben 2010: 154.
[41] Succubus [https://www.merriam-webster.com/dictionary/succubus] 27. kolovoza 2018.
[42] Smith 2008: 10.
[43] Jurkić Sviben 2010: 159.
[44] The Malleus Malleficarum [http://www.malleusmaleficarum.org/downloads/MalleusAcrobat.pdf] 10. kolovoza 2018.
[45] Smith 2008: 10.
[46] Smith 2008: 11.
[47] Smith 2008: 11.

Kod Akađana se spominje muški demon *Alu,* bez udova i usta koji pritišće grudi.[48] Akađani su još vjerovali i u *Lamaštu* – jalovu demonicu – otimačicu djece, napadačicu majki i trudnica. Prikazuju je kao nagu ženu s kandžama poput ptice, s glavom i ušima lavice (ponekad bjeloglavog supa). Obilježja poput češlja, ogledala ili ćupa s vodom podsjećaju na hrvatsku predaju o *Mori,* koje se osoba može riješiti ako je zatvori u bocu[49]. Neki tekstovi čak govore da je upravo Lamašta bila Inanina pomoćnica ili pratnja, a ne Ardat Lili.[50]

Al Basti ili *Al Kardai* ženski je noćni demon iz turskog folklora koji posjećuje muškarce u njihovim snovima iz kojih se oni zatim bude u vrućici.[51] Ovo se može povezati s Ardat Lili koja bi posjećivala muškarce u noći, krala im sjeme i ostavljala ih iscrpljene i umorne.

Arapski folklor sadrži predaje o nekoliko mitoloških bića koja svojim karakteristikama i ponašanjem podsjećaju na Lilit, a jedna od njih je *Oumm eç Cibyan*. U arapskoj mitologiji spominje se njezin susret s kraljem Salomonom, sinom Davidovim. Sijede kose, plavih očiju, spojenih obrva, tankih nogu i razbarušene kose – tako je opisana ova starica koja iz otvorenih usta izbacuje vatru.[52] Sljedeći citat opisuje njezin susret s kraljem Salomonom:

„*Ja sam Oumm eç Cibyan; gospodarim sinovima Adama i Eve, ulazim im u kuće, pa tamo kukuričem, lajem kao pas, mučem kao bik i krava; kričim kao kamila, ržem kao što rže konj, njačem kao magarac, šištim kao zmija, i uzimam oblik svih tih životinja; činim da djeca stradaju; činim utrobu žena jalovom i sprečavam žene da zatrudne zatvarajući im maternicu; odlazim ženama koje su zanele, dunem na njih i one pobacuju; odlazim verenici i vezujem čvorove na njenoj odjeći te donosim nesreću mladencima. Potom odlazim muškarcu; ispijam njegovu gustu spermu i ostavljam mu samo tekućinu bez snage koja ne može da oplodi…Potom umrtvim njegove poslove: ore, a ništa ne žanje; ako nešto moli, ništa ne dobija!*“[53]

Sljedeći po redu lilitski lik je *Kharina*, noćna utvara koja muči djecu, a koje se može prognati stavljanjem noža pod jastuk djeteta kojem prijeti.[54] U islamskoj mitologiji, kojoj Kharina pripada, vjerovalo se da postoje dva paralelna svijeta – jedan svijet je svijet ljudi,

[48] Vidi u Bril 1993: 73.
[49] Vidi u Bril 1993: 74-75.
[50] Smith 2008: 11.
[51] Smith 2008: 14.
[52] Jurkić Sviben 2010: 163.
[53] Vidi u Bril 1993: 130.
[54] Jurkić Sviben 2010: 164.

kojem mi pripadamo, a u drugom se nalazimo također mi, no sa „stalnim pratiteljem“, to jest kharinom. Smatrana je vrstom koja bi se najbliže mogla opisati kao vrsta *jinna* (vrsta duha u islamskoj mitologiji[55]), no ne odgovara toj definiciji u potpunosti.[56]

Što se tiče islamskog folklora, postoji još jedna naročito interesantna mitološka figura koju možemo povezati s nekoliko drugih lilitskih likova. Riječ je o demonu koji se hrani ljudskim mesom, a posebno onim putnika, djece ili leševa. Poznat je kao *Ghoul*[57] - vrlo slično *Galu* iz sumerske i *Gelu* iz grčke mitologije. U oba se slučaja radi o demonu u Lilitinoj/Lamijinoj pratnji.[58] Noćna su bića koja obitavaju na napuštenim mjestima poput groblja. Postoji više vrsta Ghoula, no najstrašniji je onaj koji uzima oblik normalne, ljudske ženske osobe. Ona vreba neoženjene muškarce koji zatim postaju njen plijen[59] (slično iskorištavanju muškaraca koje su provodile Lilit i Ardat Lili).

Lilitski likovi pronašli su svoj put do Europe pa tako grčka tradicija pripovijeda o *Lamiji*, mitskoj kćeri kralja Bela iz Libije, u koju se zaljubio sam Zeus. Ljubomorna Hera, vrhovna božica i Zeusova žena, uništila je svako dijete koje su Lamija i Zeus zajedno začeli. Tu vidimo sličnost između Lamije i Lilit: baš kao što Hera uništava Lamijinu djecu, tako je i Jahve svakodnevno uništio po stotinu Lilitine djece. Pobjegavši u pećinu, pretvorila se u čudovište ljubomorno na majke koje otima i proždire djecu. Hera ju je kaznila još više oduzimajući joj san. Zeus, smilovavši joj se, dao je Lamiji moć da spava kad god si izvadi oči i stavi ih u vazu te ih opet vraća po svojoj volji.[60]

Postoji još jedna verzija mita o Lamiji. Naime, Smith navodi kako je Lamija bila poznata pod imenom „Kraljica Libije“, kao demon koji ubija malenu djecu. Ime joj potječe od grčke riječi *laimos*, a znači ždrijelo.[61] Ovim su imenom ljudi onog vremena vjerojatno željeli prikazati Lamijin neutaživ apetit za malom djecom i njezinu proždrljivost. Kćer Posejdona (grčkog boga mora i zemljotresa)[62] i Libije (personifikacije istoimene zemlje na sjeveru Afrike) zaljubila se u vrhovnog olimpijskog boga, Zeusa. Tijek priče je dalje isti kao i u prvoj verziji: Hera, Zeusova žena, saznaje za aferu i na razne načine kažnjava Lamiju zbog zaljubljivanja u zauzetog muškarca. Kako bi joj olakšao patnje i kako ne bi morala pred očima

[55] Džin [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16869] 10. kolovoza 2018.
[56] Bane 2016: 103.
[57] Guiley 2007: 200.
[58] Jurkić Sviben 2010: 161.
[59] Bane 2016: 200.
[60] Jurkić Sviben 2010: 161.
[61] Smith 2008: 12-13.
[62] Posejdon [http://proleksis.lzmk.hr/42334/] 10. kolovoza 2018.

stalno imati prizor svoje ubijene djece, Zeus je Lamiji dao moć da si izvadi oči i odmori kad god zaželi. No, u ovoj verziji, osim tog dara, dao joj je i sposobnost proricanja budućnosti, kaže Smith.[63]

Zanimljiva je činjenica da su ondašnji ljudi Lamiju zamišljali kao ženu s djelomično zmijskim tijelom.[64] Lako je povezati to s Lilit za koju se smatra da je u obliku zmije ušla u Raj te navela Adama i Evu na prvi grijeh (*peccatum originans*; u kršćanstvu naziv za grijeh prvih ljudi, praroditelja, to jest Adama i Eve[65]). Još i danas se u modernoj Grčkoj koristi izraz „dijete je zadavila lamija" kao objašnjenje smrti novorođenčadi, za rođenje mrtvorođenčadi te za bilo kakvu nenadanu smrt male djece.[66] Ovo je samo još jedan od dokaza koji potvrđuju kako se mit o Lilit, to jest jedna njegova verzija, dugo zadržao u raznim kulturama i kako pojedini čak i danas vjeruju u ovakve natprirodne sile i u njihovo uplitanje u svakodnevna zbivanja.

Rimska mitologija sadrži u sebi priču o *Libitini* kao onoj koja najviše sliči Lilit. Riječ je o božici pogreba, leševa i smrti. Smith tvrdi kako je vrlo slična jednom mitološkom biću koje je vrlo popularno i u modernom dobu, a moguće je da crpi inspiraciju iz Libitine – Kosac, personifikacija same smrti. Autor ih je povezao zbog nekoliko zajedničkih karakteristika; oboje su zamišljani bez lica, glave pokrivene crnom kapuljačom i s velikim, crnim krilima.[67]

Lilith se kroz povijest može usporediti s mnogim drugim božicama koje su imale dvostruku ličnost (dobro i zlo).[68] Kod Grka pronalazimo Afroditu, a njezina rimska inačica je Venera. Obje su božice ljubavi, žudnje, osmijeha, lijepe su i privlačne. No, Afroditu su u Ateni prozvali najstarijom Suđenicom i sestrom Erinija, katkad je nazivaju Melenidom („crna"), a katkad Androfonom („ubojica muškaraca").[69] Ovi nazivi podsjećaju na crnu noć kada Lilit napada svoje žrtve te zavodi i ubija muškarce, što objašnjava data joj imena.

Na prostoru plodne Mezopotamije ljudi su štovali svoju inačicu Venere – *Inanu*. Inana je također bila božica ljubavi i plodnosti, ali i rata.[70] Povezujemo je s demonima *galuima*[71] –

[63] Smith 2008: 13.
[64] Smith 2008: 13.
[65] Istočni grijeh [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27992] 10. kolovoza 2018.
[66] Smith 2008: 13.
[67] Smith 2008: 14.
[68] Jurkić Sviben 2010: 156.
[69] Vidi u Graves 2003: 51.
[70] Vidi u Graves 2003: 70.
[71] Vidi u Bril 1993: 102.-103.

u Sumeru smatran demonom koji se nalazio u pratnji Lilit (kasnije se u Grčkoj tradiciji pretvara u *Gela* koji se nalazi u pratnji *Lamije* – grčke inačice Lilit)[72]. U Babilonu se štovala božica *Ištar*, božica ljubavi i plodnosti, ali zbog svoje divlje naravi, zvali su je još i „Gospom od bitaka". Uruk, poznat kao „grad bludnica", jedan je od gradova u kojoj su ljudi štovali Ištar, i to ni više ni manje nego – prostitucijom.[73]. *Astarta*, fenička i kanaanska verzija dvojake božice, ponekad se prevodi kao „maternica" ili „ono što je izašlo iz maternice". Iz tog naziva možemo zaključiti kako je smatrana boginjom plodnosti, no istovremeno je bila božica ljubavi i smrti. U Starom zavjetu Astarte se pojavljuje kao kraljica Neba i Jahveova žena. Pronađeni su i zapisi gdje je Astarta istovjetna *Asheri-od-mora* koja je bila „Majka bogova" i imala sedamdesetoro djece.

U tekstovima koji datiraju u 14. st. pr. Kr. vrhovni kanaanski bog El uzeo je dvije žene – *Asherat* (svijetli aspekt boginje) i *Anat* (mračni aspekt boginje); ni danas se ne zna jesu li stvarno vjerovali u dvije različite božice ili je ovo bio simbolički prikaz dobra i zla u jednoj osobi.[74] Na indijskom poluotoku pronalazimo dvije božice dvostrukog karaktera: Bhavani i Kali. *Bhavani* je sestra-supruga, *Šivina* kći; ujedno stvoriteljica i majka, ali s rušilačkom stranom – pročišćava kroz plamen, daje novi život kroz smrt.[75] *Kali* se često u indijskoj mitologiji prikazuje kao „grozna vještica s ptičjim prstima i isturenih zuba". Smatrali su je najstrašnijim aspektom božice *Devi* – slikana je kao starica s opuštenim grudima i ogrlicom od lubanja ili muških odrubljenih glava. Drugi aspekt Devi jest božica *Šakti* – predstavlja svjetlinu, materinstvo, stvaranje, vedrinu i spokoj.[76]

[72] Jurkić Sviben 2010: 161.
[73] Jurkić Sviben 2010: 156.
[74] Vidi u Storm 2002: 22-23.
[75] Jurkić Sviben 2010: 157.
[76] Vidi u Storm 2002: 117, 150, 155.

5. ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog možemo zaključiti kako se Lilit, u jednom od svojih mnogih oblika, pojavljivala kroz više povijesnih razdoblja. Kako to da, unatoč tome, lik Lilit danas nije poznat?

Lilit je nastala kao produkt ljudskog straha i strepnje te nemogućnosti da se objasne razne pojave poput paralize u snu, raznih napadaja i slično. Ujedno su u jednoj takvoj figuri ljudi željeli utjeloviti srž ljudskog života, to jest postojanje dobra i zla, svojevrsnog *yina* i *yanga*. Tako možemo uočiti dvojakost mnogih ženskih božica, duhova i demona kroz povijest; s jedne strane one su majke, božice ljubavi i plodnosti, a s druge strane ratnice, zavodnice i bezosjećajne ubojice. Zanimljivo je kako je mit o Lilit rasprostranjen kod mnogih naroda i kultura kroz više vremenskih perioda, kao da je uistinu jedno takvo biće postojalo, kao da nije riječ samo o mitu. Ako je postojala, je li uistinu bila tako zla kako je sve priče koje danas znamo prikazuju ili su je „demonizirali“ tijekom vremena? Je li Lilit samo bila neshvaćena buntovna žena koja se borila za ono što je željela i u što je vjerovala pa ju je patrijarhalno društvo odbacilo i pretvorilo u drevno zlo koje danas poznajemo?

Lilit je inkarnacija svih naših najdubljih želja i strahova. Ako izbliže pogledamo svaki mit, vidjet ćemo da je sve ono što bi ljudi željeli biti, a ponekad se previše boje. Oduprla se onome što joj je nametnuto, rekla je „ne“ patrijarhalnosti i pokornosti te učinila što nitko nikad nije i što je kasnije zabranjeno: izrekla ime Neizrecivog. Ljudi svih vremena vjerojatno su vjerovali u zlo koje je ona činila i vjerovali su da postoji ženski lik koji je sposoban za takve činove. No, moguće je da je predodžba koju danas imamo o Lilit pomalo iskrivljena; nije uzalud takva. Povijest su većinom, od početaka, pisali muškarci. Ovakav prikaz žene, koji se prenosio naraštajima kroz više kontinenata, zasigurno je bio sredstvo kojim se željelo osigurati da više nijedna „Lilit“ ne raširi svoja krila i pobuni se protiv onog što joj ne odgovara, da se očuva pokornost i poslušnost žena.

Kakva god bila istina, Lilit kao mitološka figura za sebe predstavlja ono čemu mnoge žene danas teže: neovisnosti, samostalnosti i hrabrosti, a osjećaju se sputane u društvu u kojem danas žive.

6. POPIS KORIŠTENE LITERATURE

1. Jurkić Sviben, Tamara. „Od Lilit do more“ u: *Mitski zbornik*, Zagreb 31. svibnja – 1. lipnja 2007., Zagreb (2010.): 151-170.

2. Armstrong, Karen. *Kratka povijest mita*. Zagreb: Vuković & Runjić, 2005.

3. Bane, Theresa. *Encyclopedya of Spirits and Ghosts in World Mythology*. Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2016.

4. Bril, Jacques. *Lilit ili mračna majka.* Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojadinovića, 1993.

5. Graves, Robert. *Grčki mitovi*. Zagreb: LKD Promet, 2003.

6. Gray, John. *Mitologija Bliskog Istoka*. Opatija: Otokar Keršovani, 1987.

7. Guiley, Rosemary Ellen. The Encyclopedya of Ghosts and Spirits. Ney York: Facts On The File, Inc., 2007.

8. Stol, Marten, Wiggermann F. A. M. *Birth in Babylonia and The Bible: Its Medditerranean Setting (Cuneiform Monographs)*.Groningen: Styx Publications, 2000.

9. Storm, Rachel. Enciklopedija: mitologija Istoka. Rijeka: Leo-commerce, 2002.

10. Smith, Tracey Louise. „Lilith – A Mythological Study“. Magistarski rad, University of Bedfordshire, 2008.

11. Burney relief [http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=33323001&objectId=1355376&partId=1] 10. kolovoza 2018.

12. Déchiffrement d'une Amulette Juive du XXème Siècle [http://www.lilithgallery.com/library/lilith/Lilith-Bitton.html] 5. kolovoza 2018.

13. Deset Božjih zapovijedi – Treća zapovijed [http://rijeczivota.hr/deset-bozjih-zapovijedi-treca-zapovijed/] 5. kolovoza 2018.

14. Džin [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16869] 10. kolovoza 2018.

15. Istočni grijeh [http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27992] 10. kolovoza 2018.

16. Izaija 34: 12 – 14 [http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=29] 8. kolovoza 2018.

17. Lilith: From Powerful Goddess to Evil Queen [https://www.academia.edu/13061274/LILITH_FROM_POWERFUL_GODDESS_TO_EVIL_QUEEN] 10. kolovoza 2018.

18. Myth and Motif: Lilith in Jewish Tradition [https://www.academia.edu/11975779/Myth_and_Motif_Lilith_in_Jewish_Tradition] 10. kolovoza 2018.

19. Posejdon [http://proleksis.lzmk.hr/42334/] 10. kolovoza 2018.

20. Succubus [https://www.merriam-webster.com/dictionary/succubus] 27. kolovoza 2018.

21. The Malleus Malleficarum [http://www.malleusmaleficarum.org/downloads/MalleusAcrobat.pdf] 10. kolovoza 2018.